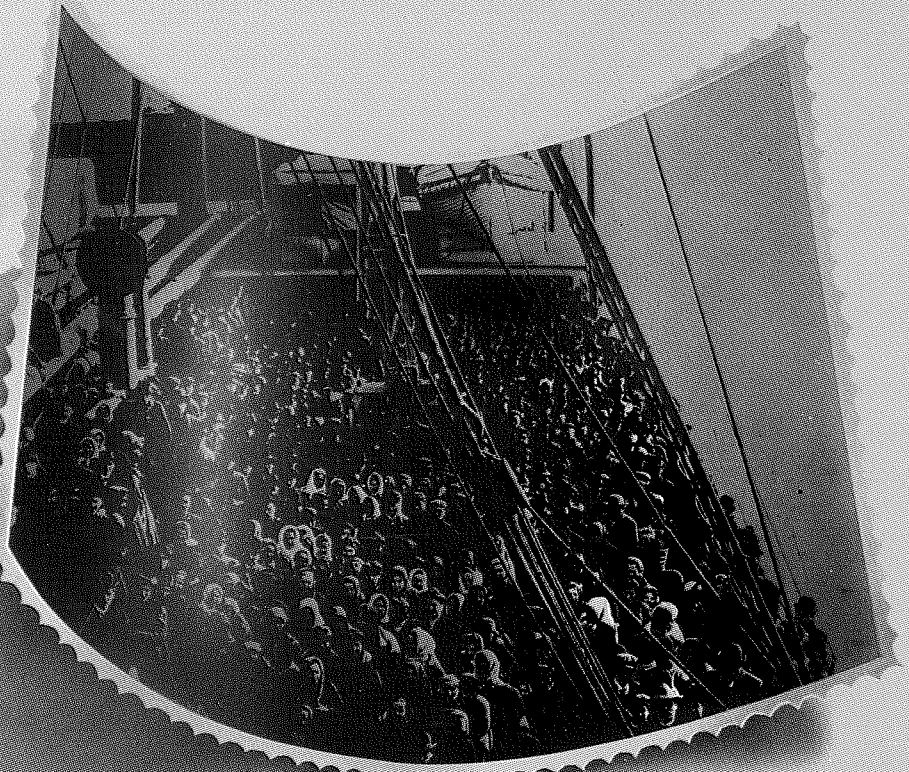

QUADERNS «CULTURA FI DE SEGLE»

Les migracions

ajuntament

de palma

balears

**Miquel Alenyar i Fuster, Bartomeu Bennàssar i Vicens,
Francisco Candel Tortajada, Maria Antònia Carbonero i Gamundí,
Pere Mascaró i Pons, Aina Moll i Marquès, Maura Rolandi Ricci,
Pere Salvà i Tomàs, Gabriel Seguí i Trobat, Sebastià Serra i Busquets**

LES MIGRACIONS

ajuntament

de palma

balears

LES MIGRACIONS
Quaderns «Cultura Fi de Segle», 6

Edita: Ajuntament de Palma
Producció i fotocomposició: Documenta Balear, S.A.
Impressió: Gràfiques Miramar

Dipòsit legal: PM-1212-1989

ÍNDIX

- Els altres catalans vint anys després.**
Francesc Candel, 9
- Economia, llengua i immigració a les Balears.**
Miquel Alenyar i Fuster, 19
- L'emigració mallorquina: una perspectiva històrica.**
Sebastià Serra Busquets, 37
- Tarannà ètic davant la immigració.**
Bartomeu Bennàssar, 49
- Poesia i immigració a Mallorca**
Gabriel Seguí Trobat, 61
- Sobre la integració lingüística dels immigrants.**
Aina Moll, 77
- Migracions i mercat de treball.**
Pere Mascaró Pons, 93
- Aspectes geogràfics de la immigració a les Balears.**
Maria Antònia Carbonero, Pere A. Salvà i Tomàs, 105
- El xoc cultural dels immigrants.**
Lluís Garcia Sevilla, 125
- Ponència de Maura Rolandi Ricci.**
Del Consell d'Europa, 137
- Economia, llengua i immigració.**
Sebastià Verd, 145

Aina Moll

**SOBRE LA INTEGRACIÓ LINGÜÍSTICA
DELS IMMIGRATS**

Quan els organitzadors d'aquestes jornades em van demanar que tractàs el tema «La integració lingüística dels immigrants», vaig acceptar a condició que el títol fos «Sobre la integració lingüística dels immigrants», ja que ni les dades actualment disponibles ni la meua preparació em permetien altra cosa que una sèrie de consideracions de caràcter general, una breu anàlisi de les dades del padró de 1986, recentment publicades per l'Institut Balear d'Estadística i una comparació superficial amb la situació de Catalunya, segons dades del mateix padró de 1986 publicades pel Consorci de Documentació i Informació de Catalunya i d'algun altre estudi parcial. Això és el que intentaré fer en aquesta exposició.

Consideracions generals

1. Importància del tema

Comencem per assenyalar la importància d'aquesta problemàtica, que compartim amb molts d'altres pobles, ja que una de les característiques de l'època que ens ha tocat viure és la gran concentració de masses de població multilingüe, multiètnica i multicultural, com a resultat de les migracions de grans contingents de població, des de països o regions pobres, on la gent no troba en el seu entorn la possibilitat de realització personal, o fins i tot de supervivència, cap a països o zones de més riquesa i necessitats de mà d'obra. Aquesta situació ha creat grans problemes, individuals i col·lectius, per integrar els immigrants a la terra d'arribada i per evitar la desertització dels territoris despoblats. Adequar les estructures urbanístiques i socials a aquesta realitat és un dels grans reptes del món d'avui.

En el nostre cas, però, la situació revest especial gravetat, ja que les illes Balears, terra d'emigració el segle passat, han rebut els darrers cinquanta anys grans contingents de gent procedent de les regions pobres d'Espanya, en cerca de millors condicions de vida, o de països estrangers, en cerca d'un clima i unes formes de vida mediterrànies, mentre la situació socio-lingüística, caracteritzada pel monolingüisme oficial castellà i la diglòssia social, que reduïa la llengua del territori a la relació informal entre els seus propis parlants, feia impossible la integració dels nousvinguts a la llengua i la cultura pròpies del territori.

Un poble en situació lingüística i cultural anormal està en molt males condicions per assimilar els immigrants; sobretot si la llengua de la gran majoria d'aquests és la mateixa que impedeix la normal expansió de la societat receptora. La integració dels immigrants a les Illes Balears, avui, és possible perquè la nova situació democràtica fa possible la normalització de la societat illenca, de la qual aquesta integració constitueix un aspecte important.

2. La migració no és un fenomen nou

Les migracions de grans masses de població no són, és clar, un fenomen nou; més aviat s'han de considerar com una constant al llarg de la història de la Humanitat. El pas del nòmadisme al sedentarisme va ser el primer gran progrés dels humans, i un element decisiu en el pas de la Pre-història a la Història. I si considerem la història d'Europa (i de la civilització occidental, per tant), constatarem el gran paper que els moviments de pobles i llengües hi han tingut en les diferents Edats:

L'Edat Antiga és feta de successives onades de pobles que conviuen o guerregen sobre un territori mantenint cadascun la seva llengua i formes de vida, fins que Roma construeix el seu imperi assimilant els pobles conquistats: la romanització va ser un lent procés d'aculturació dels pobles pre-romans, que adquirien, amb la superior cultura romana, la llengua que n'era vehicle.

Destruït l'Imperi Romà, l'Edat Mitjana és el període de formació de diferents nacions, a partir de la llengua i la cultura llatines, que van ser prou fortes per integrar els nous invasors, enriquint-se al mateix temps amb les seves aportacions. Les llengües romàniques es constitueixen i s'estenen al ritme de la força política dels seus pobles, de manera que al final de l'Edat Mitjana tenen completament definida la seva personalitat, i el «repertori lingüístic» europeu complet.

Durant l'Edat Moderna, s'han creat i destruït imperis i hi ha hagut grans guerres que han determinat la configuració actual d'Europa, però no s'ha produït la creació de noves llengües ni el desplaçament de la llengua dels pobles vençuts per la dels vencedors; de tal manera que la gran majoria dels Estats actuals són plurilingües i plurinacionals, i la gran majoria de nacions i llengües estan dividides entre diferents Estats.

Sí que s'ha produït, però, en molts casos, una situació de predomini de la llengua dels vencedors sobre la dels vençuts (concretada, en el nostre cas, en el moment històric de la promulgació dels Decrets de Nova Planta) i la consolidació de les llengües fortes com a llengües d'Estat, de manera que una llengua que dins un Estat no té reconeguda l'oficialitat es troba en situació d'inferioritat respecte de la que és oficial, amb greus conseqüències quant al seu ús com a instrument normal de relació de la seva comunitat. Això passa fins i tot quan es tracta de llengües culturalment fortes, i oficials en Estats veïns, com és el cas del francès a la Vall d'Aosta.

En aquests casos, la societat afectada entra inevitablement en un procés de substitució lingüística, molt llarg i que encara no s'ha consumat enlloc, però que pot menar a la desaparició de la llengua feble d'aquell territori —i de tota la Terra, si no té altres territoris on sobreviure.

No tenim temps de tractar ara de tot això. I d'altra banda no és indispensable tractar-ho a fons, per reflexionar sobre la integració lingüística dels immigrants a les zones riques del món d'avui, i concretament a les nostres illes. Però ho he volgut deixar apuntat, perquè per poder afrontar amb èxit la problemàtica de la normalització hem d'entendre que la coexistència de llengües en el segle XX no té les mateixes característiques ni dona els mateixos resultats que a l'Edat Mitjana, i que la situació de diglòssia greu que patim és el resultat d'una llarga etapa històrica en què el paper de la nostra llengua com a instrument normal de comunicació entre els habitants a les Illes ha estat usurpat pel castellà. Hem d'entendre, també, que el català no corre perill de desaparició de les Illes si no és a molt llarg termini, i per tant no hi ha motiu de crispació per la lentitud del procés de normalització; però que si no s'hagués modificat el marc legal que ens condemnava a la diglòssia, el català no hauria passat mai de ser l'instrument de comunicació informal entre els illencs autòctons: la integració dels immigrants era impossible.

El nou marc legal establert per la Constitució i per l'Estatut d'Autonomia fan possible la normalització lingüística i cultural de les nostres illes, de la qual constitueix un aspecte important la integració dels immigrants. Per això les mesures que es prenguin, des de l'Administració o des de la societat civil, per facilitar al màxim la seva inserció a la societat illenca s'han d'integrar dins una planificació més àmplia de normalització general.

3. Qui és immigrant

Segons els sociòlegs (V. la definició que la GEC dona de «migració», accepció 2, redactada per Tomàs Vidala), perquè es pugui parlar de «migració» en els desplaçaments de població, s'han de complir una sèrie de condicions:

a) El desplaçament d'un volum considerable de població no global, generalment, sinó de determinats sectors socials.

b) Una distància notable, o diferència qualitativa, entre l'espai de partença i el d'arribada.

c) Motivacions homogènies, i en gran part no desitjades, per al conjunt que es desplaça.

d) Una durada considerable, o una certa periodicitat, del moviment migratori.

e) Una veritable transformació sòcio-econòmica, i fins i tot política, de la situació dels migrants (problemes d'integració i d'adaptació).

f) Una repercussió en les estructures sòcio-econòmiques dels espais de partença i d'arribada.

Els moviments migratoris depenen, per tant, de les circumstàncies de cada moment històric: el flux migratori va sempre d'una situació dolenta a una altra de millor, i té per motiu la recerca d'una millor qualitat de vida. Però com que les circumstàncies canvien també. Així, la pobresa de les nostres illes en el segle passat en feia terra d'emigració, mentre que la millora de les condicions de vida han atret, durant la segona meitat del segle XX, una gran massa immigratòria.

D'altra banda, el resultat d'una guerra civil o d'un cop d'Estat determina l'emigració de persones que, sense aquest daltabaix polític, mai no haurien deixat la seva terra. I la millora de les condicions generals de vida als països occidentals han fet que l'èxode rural a les grans ciutats ja no sigui motivat només per la recerca d'una possibilitat de supervivència, sinó pels desitjos —que es fan necessitats— de la gent del camp, com a consumidora i productora de béns i serveis.

L'èxode rural no és, en principi, una veritable migració

Els canvis de la vida moderna van afavorir el desplaçament massiu de la població rural cap a les ciutats, ja que la indústria tenia necessitat de mà d'obra i la producció agrícola, en mecanitzar-se, en necessitava poca. L'èxode rural es dirigí inicialment a les aglomeracions industrials més properes, cosa que no produïa grans problemes d'adaptació, i per tant no constituïa una vertadera migració.

La millora de les condicions de vida a les ciutats determinà, d'una banda, que els seus habitants autòctons poguessin defugir les tasques més penoses i que exigeixen més poca formació professional, que haurien quedat desateses sense l'aportació de braços dels immigrants, i de l'altra, que aquesta oferta de llocs de treball o qualificats atregués masses de població de regions més llunyanes, i després d'estrangers, que aviat es desplaçaren en grups familiars o d'amistats —de vegades, un poble sencer—, i es convertiren en un moviment migratori important, de peonatge i mà d'obra no qualificada, que s'instal·lava precàriament en zones suburbials, formant autèntics ghettos de població no integrada.

Pel seu caràcter massiu, i pels efectes que té en la societat de partença i en la d'arribada, l'èxode rural pot ser considerat com una migració. Però un treballador alemany d'una fàbrica alemanya no és vist per ningú com un immigrant, encara que procedeixi de la muntanya i hagi hagut d'adaptar-se a la cultura urbana i al maneig de les màquines. Ni nosaltres considerem «immigrant a Ciutat» un pobler o un senceller, ni tan sols qualcú que vengui del Pirineu o de l'Horta valenciana, i que hagi deixat la vida de pagès per treballar a Palma amb ordinadors. Però sí que hi considerem els treballadors procedents de les regions espanyoles de llengua castellana. És col·lectiva, formen part d'una col·lectivitat «diferent». Els madrilenys no consideren «immigrant» ningú de nacionalitat espanyola, encara que tenguin grans dificultats d'integració lingüística i cultural: per a ells, són gent de «clase trabajadora», i prou. Val a dir que possiblement un andalús no se sent «immigrant» a Madrid, ni tan sols a València, i no s'hi sent

tant aquí com a Catalunya o al País Basc. És la consciència d'una identitat col·lectiva diferent, tant per part de la població desplaçada com de la societat que l'acull, el que confereix a l'èxode rural dins un mateix Estat el caràcter de migració.

Els funcionaris no són migrants

Com molt bé deia na Maria Aurèlia Capmany, parlant de la nostra normalització lingüística, s'ha de distingir entre els «immigrats» i els «destinats». A Catalunya, l'actitud dels immigrants és plenament favorable a la integració: no sols accepten la llengua catalana, sinó que l'exigeixen, sobretot quan es tracta de reclamar l'escola totalment en català, pel sistema d'immersió, per als seus fills. En canvi, una part dels «destinats» s'hi resisteixen, considerant que l'article 3 de la Constitució («tots els espanyols tenen el deure de conèixer el castellà i el dret d'emprar-lo») els dona dret a «viure en castellà» a Catalunya.

Efectivament, els funcionaris no són immigrants. Formen part de cossos estatals i han vingut individualment en virtut d'aquesta pertinença a ocupar una plaça que han triat —perquè els convenia, o perquè era la que menys els desconvenia entre les disponibles—. Quan hi hagi una plaça que els interessi més, podran optar-hi, i si els convé, poden demanar l'excedència i reingressar més tard, triant entre les places que en aquell moment siguin disponibles.

La integració dels funcionaris no preocupa cap Administració en situació normal. Per tenir accés al funcionariat, han hagut de demostrar que tenen coneixements i capacitat per exercir les funcions que els serien encomanades. Si posteriorment al seu ingrés necessiten adquirir uns coneixements complementaris, l'Administració té l'obligació de planificar un reciclatge que els faci aptes per continuar exercint les seves funcions, i ells tenen l'obligació de seguir-lo. De vegades, aquest reciclatge implica molta feina, com va ser el cas quan es va fer obligatori l'ensenyament de llengües estrangeres a EGB: tots els mestres van haver de cursar obligatòriament, i aprovar, el reciclatge necessari per poder ensenyar francès o anglès als seus alumnes.

En el nostre cas, però, la majoria dels funcionaris actualment en actiu no van rebre ensenyament de català durant la seva formació, i van tenir accés als cossos d'ensenyants, o de Secretaris d'Ajuntament, o d'Advocats de l'Estat, sense que se'ls exigís el coneixement de cap altra llengua que el castellà, tret dels casos d'especialització en llengües estrangeres. I per una estranya interpretació del principi de no-discriminació, el govern central i les altes instàncies judicials consideren que no es pot exigir el coneixement d'una llengua espanyola no castellana per a l'accés o el trasllat al funcionariat de les Comunitats Autònomes (així no són «discriminats» els funcionaris castellano-parlants, però sí que ho són els ciutadans, que no poden rebre serveis de l'Administració en la seva llengua pròpia, que és tan oficial en el seu territori com el castellà).

Les conseqüències d'això són greus: d'una banda, dificulten enormement la normalització lingüística de les C.A. afectades, que només la poden dur endavant amb un enorme voluntarisme i al preu de sacrificis importants, tant per part de la població com de l'Administració.

Quant a la planificació lingüística, resulta indispensable una programació especial per a la normalització del funcionariat, un capítol importantíssim de la qual és el del reciclatge dels funcionaris castellano-parlants —que s'ha de distingir de la planificació per a la integració dels immigrants, ja que la situació, les motivacions i les actituds d'uns i altres són molt diferents.

4. La integració dels immigrants

La integració d'un immigrant al país que l'acull és un procés d'aculturació, pel qual l'individu s'adapta a les formes de vida de la societat on s'inserta. La major o menor dificultat del procés depèn de molts de factors, individuals i col·lectius:

a) De la semblança o disparitat que hi ha entre les dues societats: l'emigració dels africans a les metròpolis dels colonitzadors era molt més difícil i traumàtica que la migració entre pobles europeus.

b) De la capacitat d'adaptació dels migrants a la nova societat, especialment gràcies als coneixements que en puguin haver adquirit abans de la migració: els africans formats a la colònia, a les escoles dels colonitzadors, ho tenien molt més fàcil que els que anaven directament d'una aldea en plena selva al Barri Llatí de París.

c) Del prestigi de la societat d'arribada als ulls de l'immigrat, i de la seva voluntat de formar-ne part, generalment en proporció directa al progrés que aquesta integració implica per a ell i la seva família.

d) De l'actitud de la societat d'arribada envers els nousvinguts, generalment en proporció directa al benefici que en pot rebre.

e) De la possibilitat de comunicació amb els membres de la societat d'arribada: per a un francès que no sàpiga alemany és més fàcil integrar-se al Quebec (malgrat les diferències considerables en les formes de vida) que a Alemanya. I per a un treballador espanyol és més fàcil integrar-se a Itàlia o al sud de França que a Alemanya o a Suècia.

f) De la fidelitat lingüística de la societat d'arribada a la seva llengua pròpia (factor que no falta mai, en una societat normal), que fa que, amb tota naturalitat i sense tensió per cap de les dues bandes, l'aprenentatge de la llengua del país sigui el camí planer cap a la integració. La manca d'aquesta condició en el nostre cas és l'obstacle més gran per a la integració dels castellanoparlants, i per a la normalització en general.

g) De la fidelitat lingüística de l'immigrat a la llengua d'origen: el prestigi de la nova llengua pot produir efectes d'autoodi. En aquest cas no hi ha integració natural, sinó complex d'inferioritat, que fa que l'individu rebutgi la llengua pròpia, sobretot per als seus fills. Aquest factor no constitueix cap problema aquí, però sí en certs casos a Catalunya.

5. Factors que posen en perill la integració

Mentre la població immigrada troba en el lloc d'arribada una millor qualitat de vida i la població acollidora rep un benefici clar de l'aportació laboral als nousvinguts, la integració —sempre difícil, ja que un procés d'aculturació és llarg i complex— no presenta grans problemes. El qui arriba considera la integració a la societat que l'acull com un clar progrés social, i el prestigi de la nova llengua el compensa dels sacrificis que comporta adquirir-la. Els autòctons veuen amb bons ulls els immigrants i contempen amb benevolència els seus esforços d'adaptació. La llengua d'ells no significa cap perill per a la pròpia (que manté, i fins i tot augmenta, el seu prestigi), i per tant no és objecte de rebuig; al contrari, el contacte amb els seus parlants pot produir el desig d'aprendre-la, amb el simple objectiu d'enriquiment personal.

Però si es romp aquest equilibri, es poden produir canvis importants d'actituds que pertorbin el clima social de la integració.

Ara que la «societat industrial», a Europa i al món occidental en general, ha deixat pas a la «societat tecnològica», les grans ciutats han deixat de produir un excedent d'oferta de llocs de treball, i fins i tot de poder satisfer tota la demanda. L'atur és un flagell cada dia més preocupant, i els llocs de treball poc qualificats són reclamats per individus cada cop més preparats, que no troben ocupació del seu nivell. Això comporta greus problemes socials, per la frustració de la població infraocupada i per les tensions entre la població autòctona —que ara reclama uns llocs de treball que abans no l'interessaven— i la població immigrada, conscient dels beneficis que ha aportat a una societat que la rebutja, ara que no l'ha de menester.

Per això és preocupació constant dels governants dels països democràtics evitar els brots de xenofòbia i facilitar la plena integració de la població immigrada, i al mateix temps dur a terme una política estatal i internacional tendent a evitar els desequilibris entre les regions i els pobles, de manera que tothom pugui viure en el país de naixença, o bé arrelar definitivament en el país d'adopció.

En el nostre cas, aquesta problemàtica general de la nostra època es combina amb la del recobriment d'identitat de les nacionalitats no castellaneres d'Espanya. El canvi d'actituds recíproques entre emigrants i autòctons pot ser agreujat pels problemes que comporta la normalització. Per això hem d'evitar, d'una banda, que el desconeixement de la llengua per part dels immigrants estimuli manifestacions de xenofòbia per part dels autòctons; i d'altra banda,

que la por de la marginació fomenti el rebuig de la llengua i la cultura autòctones per part de la població vinguda de fora.

La situació socio-lingüística de les Illes Balears

Vegem ara quina és la situació socio-lingüística de les Balears, segons les dades del Padró Municipal d'Habitants, publicades recentment per l'Institut Balear d'Estadística, del Govern Balear:

La població de dret de les Balears, a 1 d'abril de 1986, era de 679.965 habitants, distribuïts així:

Mallorca: 550.849

Menorca: 59.661

Eivissa-Formentera: 69.448

Palma concentra el 43'5 % de la població de Mallorca: 295.230 h.

Ha nascut a les Balears el 71'3 % de la població total de la CAIB (484.862), el 71'9 % de la de Mallorca (396.249), el 80'0 % de la de Menorca (47.713) i el 58'9 % de la d'Eivissa i Formentera (40.900). A Palma, el 67'6 % de la població és nascuda a Balears.

Població nascuda a altres C.A. d'Espanya: 170.913 (25'2 %); Mallorca, 136.178 (24'7 %); Menorca, 10.330 (17'3 %); Eivissa-Formentera, 24.405 (35'1 %); Palma, 92.327 (31'3 %).

Població d'origen estranger: 23.848 (3'5 %), distribuïda així: Mallorca, 8.164 (3'5 %); Menorca, 1.549 (2'6 %), Eivissa-Formentera, 4.135 (6'0 %).

Característiques de la població immigrada

a) Procedència

La procedència de la població de les Balears es distribueix així:

Balears	436.739
Andalusia	68.030
Aragó	3.134
Astúries	1.497
Catalunya	18.855
Canàries	1.058
Cantàbria	1.973
Castella-Lleó	9.550
Castella-la Manxa	20.660
Euskadi	1.973
Extremadura	8.511
Galícia	4.464
Madrid	8.564
Múrcia	9.550
Navarra	709
La Rioja	548
C. Valenciana	11.490
Ceuta-Melilla	1.290
Estranger	23.848

És interessant constatar que els contingents més nombrosos són, per aquest ordre: andalusos (10'8 % de la població total), murcians, castellans de la Manxa, catalans, valencians, castellans-lleonesos, madrilenys i extremeños; mentre que a Catalunya l'ordre és: andalusos (15'2 % de la població total), castellans-lleonesos, aragonesos, castellans de la Manxa i extremeños. A Balears hi ha quasi el doble de madrilenys que de gallecs, i a Catalunya hi ha la proporció inversa. La població procedent de l'estranger (dels cinc continents, des dels 15.110 europeus als 73 d'Oceania), la gran majoria arribada a partir dels darrers anys seixanta, és el 3'8 % de la població total de les Illes, mentre a Catalunya no passa del 1'7 %.

b) Antiguitat

La població no nascuda a les Balears, segons el lloc de naixement i l'any d'arribada, es distribueix tal com s'indica a la taula adjunta:

Lloc naix.	Total	Dates d'arribada					
		ab. 1940	40-49	50-59	60-69	70-79	80-86
Andalusia	68.030	754	2.034	6.495	22.345	23.492	12.910
Castella-Lleó	9.550	179	289	531	2.015	3.889	2.647
Castella-la Manxa	20.660	245	925	3.525	7.511	5.254	3.200
Extremadura	8.511	103	149	658	2.542	2.986	2.073
Madrid	8.564	159	270	482	1.531	2.888	3.234
Múrcia	9.917	783	1.327	1.957	2.649	1.882	1.379
Estranger	23.848	1.730	497	964	3.879	8.222	8.556
TOTAL	195.103	6.513	8.190	18.684	50.540	61.836	49.340

És interessant constatar que només el 3'3 % dels immigrants són arribats abans de 1940 —i més d'una quarta part són estrangers— i el 14 % entre 1940 i 1960, i els grans contingents, amb importància creixent, corresponen a les tres darreres dècades: el 25'3 % del total d'immigrants ha arribat a partir de 1980. A Catalunya, en canvi, la distribució de la població immigrada segons data d'arribada és la següent:

Abans de 1920:	32.917	(1'6 %)
1921-1940:	136.542	(6'7 %)
1941-1950:	193.642	(9'3 %)
1951-1960:	407.328	(20'1 %)
1961-1970:	736.169	(36'5 %)
1971-1980:	419.717	(20'7 %)
1981-1986:	99.172	(4'9 %)

És a dir, que a Catalunya la immigració pràcticament s'ha estrocat i la que hi ha és antiga, mentre que a les Illes tenim una immigració recent, i el flux migratori continua amb gran força.

c) Nivell d'instrucció

És convenient estudiar també la distribució de la població segons el lloc de naixement i nivell d'instrucció, per conèixer a quina casta d'immigració pertany majoritàriament cada grup.

El padró de 1986 ens la dona a partir dels 15 anys, i és la següent:

Població de més de 15 anys, segons nivell d'instrucció i lloc de naixement

Lloc naixement	Analf. %	Sense est. %	EGB %	G. mitjà %	G. sup. %
Balears	3'1	26'4	54'1	13'9	2'5
Andalusia	5'3	35'3	52'7	5'9	0'8
Aragó	1'4	17'4	50'5	22'9	8'8
Astúries	0'5	15'5	48'0	27'6	8'2
Castella-Lleó	0'7	17'2	55'9	15'7	10'4
Castella-La Manxa	5'2	37'3	49'9	6'5	1'1
Catalunya	1'0	10'9	49'3	30'0	9'1
Euskadi	0'5	10'9	49'3	30'0	9'1
Extremadura	3'4	31'6	57'0	7'0	1'0
Galícia	1'0	20'1	54'7	18'6	5'5
Madrid	0'6	12'6	45'8	32'1	8'7
Múrcia	6'7	37'8	48'0	6'1	1'4
València	2'0	23'5	53'3	16'4	4'6
Estranger	0'4	10'4	46'7	32'5	9'2

La població procedent d'Andalusia, Castella-la Manxa, Múrcia i Extremadura està molt per davall la mitjana del nivell d'instrucció dels nascuts a les Balears. En canvi, la que procedeix d'Aragó, Astúries, Castella-Lleó, Catalunya, Euskadi, Galícia, Madrid i València està molt per damunt la mitjana dels autòctons: en bona part, doncs, el primer grup està format essencialment de treballadors immigrants, i el segon de «destinats» —funcionaris i empleats en serveis públics no oficials, i professionals liberals. En situació normal, aquest darrer grup no resultaria problemàtic per a la seva integració. En el nostre cas, però és on hi ha més perill de trobar resistències (descomptant, naturalment, els catalans i bona part dels valencians, que parlen la mateixa llengua) per la inèrcia de la situació del règim anterior que els donava uns privilegis fàcilment traduïbles en prepotència.

Origen de la població de més de 5 anys

Considerem ara la població que té 6 i més anys, de la qual s'han extret les dades lingüístiques. És aquesta:

CAIB, 626.956; Mallorca, 509.251; Menorca, 54.978; Eivissa-Formentera, 69.727; Palma, 271.789.

De la qual és nascuda fora de les Balears:

CAIB, 190.217 (30'4 %); Mallorca, 151.566 (29'8 %); Menorca, 11.507 (20'9 %); Eivissa-Formentera, 27.144 (43'3 %); Palma, 100.306 (36'9 %).

És a dir, que si descomptam els infants de 0 a 5 anys, el percentatge de població immigrada augmenta en dos punts i mig sobre la població total. Això vol dir que dels 53.009 infants de 0-5 anys (7'8 % de la població total), encara que la gran majoria són nascuts aquí (93'3 %), un percentatge elevadíssim pertany a famílies immigrades o mixtes on el castellà té «status» de llengua familiar única, i han de ser comptabilitzats com a immigrants, a l'hora d'establir una planificació lingüística correcta.

És de suposar que això sigui aplicable també als infants més grans. Per comprovar-ho, estudiem la procedència de la població de les Balears que té actualment entre 25 i 45 anys —a la qual deu pertànyer bona part dels pares d'infants de menys de 15 anys. Les dades són aquestes:

	CAIB %	Mall. %	Men. %	Eiv-For. %	Palma %
Nascuts a les Balears	54'9	56'2	67'9	36'3	48'3
No nascuts a Balears	45'1	43'8	32'1	63'7	51'7

És a dir, que prop de la meitat de la població de menys de 45 anys no és nascuda a les illes, i a Ciutat els autòctons ja són minoria. A Eivissa i Formentera, la majoria forana és aclaparadora. Si no es produeix un fort impuls de normalització lingüística amb participació activa d'aquests illencs d'adopció que en gran part no han tingut fins ara ocasió d'aprendre la llengua del país, les generacions futures parlaran castellà, i les Balears perdran, en un règim democràtic de respecte pels drets dels individus i dels pobles, la identitat que han mantingut durant tres segles de castellanització imposada.

Coneixement del català, de la població de 6 anys i més

L'Institut Balear d'Estadística ha tabulat les dades de coneixement del català a partir de l'edat de 6 anys —la d'entrada a l'escolaritat obligatòria—. En canvi, el Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya els ha tabulat a partir dels dos anys, i la Generalitat Valenciana a partir dels tres. Això dificulta la comparació de situacions a les tres C.A., que precisament s'havien posat d'acord en la formulació de les preguntes i en la valoració de les respostes per facilitar els treballs d'investigació socio-lingüística. Aquest fet demostra la necessitat urgent d'establir oficialment acords de cooperació i d'acció conjunta entre les tres comunitats en qüestions lingüístiques i culturals. Ja és ben hora de posar fil a l'agulla per dur a la pràctica les conclusions del Segon Congrés Internacional de la Llengua catalana, en aquest camp d'importància vital per al futur de tots.

Vegem ara les dades del coneixement que els habitants de les Illes Balears de sis i més anys d'edat, tenen de la seva llengua. Els percentatges, en el conjunt de la CAIB, a cada illa i a la capital, són els següents:

Grau coneixement	CAIB %	Mallor. %	Menor. %	Eiv-For. %	Palma %
No Entén	9'9	9'8	4'6	16'2	12'5
Només Entén	15'6	15'9	7'9	20'0	20'9
Entén+Llegeix	3'1	3'4	2'1	1'7	5'2
<i>Total/No Parla</i>	28'6	29'0	14'7	37'9	38'6
Només Parla	27'9	27'4	26'3	33'6	19'6
Parla+Llegeix	26'4	27'1	32'0	15'9	25'6
Parla+Llegeix+Escriu	16'6	16'0	26'4	12'4	16'5
<i>Total Parla</i>	71'0	70'5	84'9	61'9	61'8

El percentatge de població que no entén el català resulta un poc més alt que el 9'3 de Catalunya, cosa que no havia succeït mai —i allà disminueix ràpidament (hi ha enquestes que indiquen que la situació actual quant a comprensió ja és d'un 5 % a hores d'ara: més o menys com a Menorca), mentre que aquí el flux migratori continuat fa tèmer que es mantengui el percentatge, i fins i tot que augmenti. De totes maneres, és una proporció prou baixa per justificar la pràctica del «bilingüisme passiu» —la conversa bilingüe, on cada interlocutor usa la seva llengua— com a primera passa cap a la normalització. Així els autòctons no són privats d'emprar la llengua pròpia més que quan l'altre no els entén; i els castellanoparlants tenen ocasió d'escoltar sovint la llengua del país i anar-la practicant a mesura que s'hi familiaritzen.

Quant a capacitat de parlar, tenim un percentatge més favorable que el de Catalunya, tant en conjunt (64'0 %) com en les posicions extremes (a la província de Barcelona el sap parlar el 59'8 %, i a la de Lleida el 82'8 %). Però en capacitat de llegir, el nostre 43 % queda molt lluny del 60'5 % de Catalunya. I el 16'6 % que sap escriure, molt lluny del 31'5 % dels catalans.

És de notar la capacitat d'integració que té Menorca, on parla català prop del 85 % de la població —4'5 % més que el total dels nadius—, i no arriben al 5 % els que no l'entenen; i també a Eivissa i Formentera on, amb un 43'3 % de població immigrada, només el 16 % no l'entén i el 38'1 % no el parla.

Coneixement del català segons grups d'edat

Vegem ara el grau de coneixement del català segons grups d'edat, dels autòctons i els immigrants. He reunit les dades del Padró (que es donen de cinc en cinc anys), a partir dels 25 anys, en dos grups: 25-49 i 50 i més anys. He unificat en una sola columna «entén, no parla» les columnes «l'entén, no el parla» i «l'entén i el llegeix, no el parla», i he incorporat a la columna «parla» la columna «parla i llegeix, no escriu». Les dades, en autòctons i immigrants, són les següents:

a) Nascuts a Balears (Total: 436.739)

Edat	Total	No entén %E., no par. %	Parla % P.+ escriu %		
6-9 anys	36.286	12'0	21'9	48'6	16'3
10-14	48.951	4'6	18'6	32'2	43'7
15-19	43.973	2'5	14'2	34'0	47'0
20-24	37.257	1'3	10'1	54'4	34'2
25-49	124.991	0'5	3'5	77'9	17'8
50 i més	145.285	0	1'6	91'1	6'3

b) No nascuts a les Balears (Total: 190.217)

Edat	Total	No entén %E., no par. %	Parla % P.+escriu %		
6-9	5.775	39'6	31'9	19'3	8'0
10-14	7.433	23'5	36'0	18'1	22'0
15-19	9.438	15'9	41'1	18'2	18'8
20-24	15.474	28'1	43'7	19'8	8'2
25-49	99.181	23'8	48'3	23'2	4'5
50 i més	53.891	34'7	38'5	22'7	3'8

Pel que fa a la població nascuda a les Illes, és de notar la situació deficient dels joves fins a vint anys quant a la capacitat de parlar (recordem, però, que més del 60 % de la població immigrada ho és de fa menys de 20 anys). En canvi, la població adulta, en bona situació per a l'expressió oral, és en gran majoria analfabeta en català (només el 6'3 % dels majors de 50 anys saben escriure, enfront del 16 % dels infants de menys de 10 anys, del 43'7 dels de 10 a 15, i del 47 dels 15 a 20).

En els nascuts fora de les Balears, no ens ha d'estranyar que la gran majoria dels infants de menys de 10 anys (71'5 %) no parli la nostra llengua; però el grup de 10 a 14 anys es troba en situació bastant més favorable: el 40 % sap parlar, i el 22 % sap escriure (més de la meitat dels nascuts aquí de la mateixa edat, i molt més que els autòctons de més de 25 anys).

Per C.A. de procedència, la situació millor és la dels murcians (els immigrants més antics), amb un 20'2 % que no entén el català i 30'8 % que el parla. La pitjor, la dels extrems (els que han arribat darrers), amb 34'1 i 16'2 %, respectivament), seguits dels andalusos (33'1 i 17 %). el grau d'instrucció influeix poc en l'aprenentatge de la llengua: els castellans de la Manxa i els de Lleó que no entenen el català són el 28 %; i en capacitat de parlar, els de la Manxa (amb un grau d'instrucció més baix) superen els de Lleó (20'3 %, enfront del 16'3 dels lleonesos).

Conclusions, quant al coneixement de la llengua

Amb l'única excepció de Menorca —on l'alfabetització és encara molt deficient, per cert— la situació és francament preocupant. I el nucli del problema no està en els immigrants, sinó en la població autòctona.

La població immigrada s'integra bastant bé a Eivissa (malgrat ser-hi aclapadorament ma-

goritària), però només a nivell de llengua parlada —en bona part gràcies al coneixement deficient que els illencs tenen del castellà: entre els més joves, que pateixen menys tal deficiència, la integració és més feble. A Menorca, on la immigració és menys nombrosa i els autòctons tenen un millor coneixement de la llengua que els de les altres illes, la integració és més fàcil i es produeix naturalment. També a la Part Forana de Mallorca, pel que fa a la llengua parlada.

L'acció de l'escola ha produït un augment del coneixement de la llengua per part dels joves, i és d'esperar que els seus efectes s'intensifiquin molt en poc temps. Però el coneixement no és garantia d'ús. Perquè el coneixement es tradueixi en ús actiu de la llengua, és necessària la presència social d'aquesta en l'àmbit extraescolar; i aquesta presència serà molt feble mentre bona part de la població adulta no parli català, i la resta sigui analfabeta.

En una paraula: la integració dels immigrants a la nostra llengua només serà possible si es troben immersos en un ambient on aquesta llengua serveixi amb tota naturalitat d'instrument de comunicació de la comunitat a la qual s'incorporen. Si aquesta condició es dona, resulta més fàcil que s'integrin els nou vinguts que els qui fa molts anys que viuen en castellà entre nosaltres. Donada la situació dels autòctons, el panorama és realment molt negre. I només és susceptible d'aclarir-se si es produeix una acció voluntarista unànime, duita a terme, en forma consensuada i solidària, per tots i cadascun dels grups socials.

La viabilitat d'una tal acció depèn de les actituds.

Les actituds davant la llengua

No hi ha estudis sobre les actituds dels illencs davant la llengua. A Catalunya, està a punt de publicar-se un estudi de l'empresa ECO sobre l'acceptació de l'ús comercial del català per part de la població de Catalunya, fet per encàrrec de la Direcció General de Política Lingüística. En un capítol introductori els realitzadors de l'estudi analitzen les actituds dels catalans davant la llengua, i en funció de l'actitud fan una classificació de la societat catalana. És aquesta:

«catalans radicals»: 5 % del total de la població; 9 % dels catalans d'origen;

«immigrants radicals pro-català» (amb actituds de conversos, equiparables a les dels catalans radicals): 2 % del total, 5 % dels immigrants;

«catalans moderats» (a favor de la llengua, amb actitud pacífica): 50 % del total, 85 % dels catalans d'origen;

«immigrants integrats»: 8 % del total, 21 % de la població immigrada;

«immigrants integrables»: 22 % del total, 58 % dels immigrants;

«immigrants poc integrables» (sospit que és un eufemisme per «irreductibles»): 6 % del total, 16 % dels immigrants;

«catalans accidentals» (un altre eufemisme, per «renegat»): 4 % del total, 6 % dels catalans d'origen.

És curiós que en els dos extrems hi ha una proporció semblant de radicals (amb lleuger predomini dels anticatalans sobre els protocatalans), i que en els dos grups hi ha més o menys dos terços de parlants de la llengua que defensen, i un terç de renegats de l'altra llengua.

No crec que un estudi de l'actitud dels illencs en relació a la llengua donés uns resultats semblants. La classificació de Catalunya reflecteix una societat que, des del primer moment de la transició, ha tingut una posició unànime a favor de la recuperació de la llengua del territori. La voluntat de progrés en la normalització, i que es faci en un clima de concòrdia, s'ha manifestat en tot moment, tant per part dels grups parlamentaris com de les institucions i de la societat civil. Això es tradueix en aquest 85 % de la població catalana d'origen, ben decidida a recobrar la llengua, però a fer-ho amb «moderació», respectant la llengua dels castellanoparlants i el seu ritme d'aprenentatge; i també en aquest 21 % d'immigrants integrats, i aquest 58 % que s'esforcen a integrar-se i que sovint demanen, i fins i tot exigeixen, que els parlin en català, o que els seus fills rebin tota l'ensenyança en català.

Creç que aquí la situació és diferent, quant a actituds, per motius que afecten tant el conjunt de la població com cadascun dels dos grups lingüístics.

a) La comunitat illenca no s'ha plantejat col·lectivament el tema de la llengua.

L'Estatut de les Balears i la Llei de Normalització Lingüística són semblants als de Catalunya, i en certs punts fins i tot els superen. Però la seva elaboració no va ser la culminació de llargues accions col·lectives a favor de la llengua, com en el cas de Catalunya, ni el seu tràmit prou madurat —la Llei de Normalització catalana tingué un tràmit laboriós de prop de tres anys, abans d'arribar a una formulació que permetés aprovar-la per unanimitat—, i la seva aplicació no ha estat empresa ni vigilada amb la mateixa força: allà hi ha hagut diverses sessions plenàries del Parlament dedicades exclusivament a la política lingüística, i també nombroses compareixences del Conseller de Cultura i meves com a Directora General de Política Lingüística, i les crítiques dels grups de l'oposició —sempre en un to constructiu i estimulant, gens freqüent en aquestes sessions— consistien a demanar una intensificació de l'acció normalitzadora, i a oferir suport. També un gran nombre d'institucions privades que havien treballat per la supervivència de la llengua durant el franquisme han estat sempre disposades a col·laborar amb la Generalitat i els Ajuntaments, en les accions de normalització.

És evident que aquí aquesta sensibilització col·lectiva en favor de la llengua no existeix amb la mateixa intensitat, i que el «coixí» de la societat civil és més prim; les institucions actuen amb més parsimònia.

b) La població autòctona no té una forta fidelitat lingüística, com la catalana.

Potser perquè les Illes han estat terra d'emigració, el castellà ha tingut als ulls de molts illencs més prestigi que la llengua pròpia, i el seu coneixement s'ha vist com una via de progrés social. No hi ha prou consciència del valor de la nostra llengua, ni tampoc de la seva unitat, i aquesta ignorància permet fàcils manipulacions que afavoreixen la permanència del predomini del castellà. Tant en l'acceptació de la situació diglòssica i del propi analfabetisme, com a la invocació del «mallorquí» pur —que mai no intentaran emprar per comunicar amb un no-mallorquí—, com la proclamació de la «inutilitat» del seu aprenentatge, que reclama un esforç que prefereixen dedicar a l'anglès, no són més que formes diverses d'autoodi, o almenys de manca de fidelitat a la llengua pròpia. I la defensa del mallorquí contra el català amaga sovint la mala consciència de qui no vol fer l'esforç necessari per sortir de la ignorància.

c) La població immigrada no pot atribuir cap prestigi a una llengua que els seus parlants consideren inferior a la seva d'origen. D'altra banda, el seu coneixement els és innecessari, ja que els autòctons canvien immediatament de llengua per parlar amb ells, i fins i tot per adreçar-se a un desconegut o a un funcionari. I davant la possible «imposició» de la llengua del país, n'hi ha que reaccionen amb hostilitat, convençuts que la raó està de part d'ells, i segurs que molts autòctons abandonaran la seva posició.

Crec sincerament que si féssim un estudi com el d'ECO sobre les actituds lingüístiques dels illencs, els grups radicals dels dos extrems tendrien un volum més gran que a Catalunya, i que el bloc corresponent als «pro-catalans moderats» es dividiria en un bloc petit, de posició equiparable a la dels catalans, i un bloc molt gran d'indiferents, sotmesos encara a la inèrcia diglòssica. De part dels immigrants, el grup d'integrats tendria potser un percentatge més petit, i el d'integrables tendria també un gran contingent d'indiferents, que mai s'han plantejat el tema perquè no n'han sentit la necessitat.

En aquesta situació, l'acció dels extremistes d'un i altre signe és molt perillosa, i pot determinar reaccions d'hostilitat per part dels indiferents, que poden tenir un pes decisiu en l'èxit o el fracàs de la normalització.

Conclusions

1. La integració de la població immigrada depèn del procés de normalització lingüística general de les Illes, i alhora el condiciona.

2. El manteniment i la millora de l'ensenyança escolar de la llengua n'assegurarà el coneixement a les generacions joves, d'immigrants i autòctons.

3. Perquè aquest coneixement passi a ser un ús actiu, és necessari introduir l'ús normal de la llengua en relació social extraescolar. I per això s'ha de posar el coneixement del català a l'abast dels adults: els cursos de català per a adults, amb una oferta variada i garanties de qualitat, són un element de primera importància per accelerar el procés, a condició d'assegurar-ne l'acceptació.

4. És indispensable aconseguir el consens de tota la societat illenca a favor de la normalització, i la participació activa de tots els sectors ideològics i socials.

5. És necessari dur a terme una gran campanya de sensibilització popular, que difongui aquests principis:

— La llengua és cosa de tots: no només dels autòctons, sinó també dels immigrants; no només dels illencs d'avui, si no també dels avantpassats i dels qui vindran: hem rebut un patrimoni que tenim el deure de transmetre, millorat, als nostres descendents.

— Els drets lingüístics personals de cadascú han de ser sempre respectats.

— Una llengua no és normal si només s'empra per comunicar verbalment entre els seus propis parlants. Hem de poder emprar la nostra llengua en qualsevol situació, i l'hem de fer conèixer a l'exterior.

— La llengua no ha de ser mai motiu de tancament, sinó d'obertura; mai element de discòrdia, sinó d'unió.

— A mesura que progressa la normalització, els ciutadans que no coneixen la llengua van quedant en situació d'inferioritat respecte dels qui la saben. L'Administració té el deure de proporcionar-ne el coneixement a tots.

— Ben aviat el fet de no saber català serà un obstacle per trobar feina a les terres de llengua catalana.

— El procés de normalització del català és seguit amb gran interès pels especialistes d'arreu del món. Cada any hi ha més universitats estrangeres que introdueixen el català en els seus plans d'estudis. De cara a 1992, en què entrarà en vigor la unitat de mercat i la lliure circulació dels ciutadans d'Europa, hi ha joves estrangers que aprenen el català amb el propòsit de venir a treballar a Catalunya o a les Balears.

6. És necessari que les institucions públiques i privades es coordinin per establir conjuntament un pla de treball i una estructura organitzativa de les accions de normalització lingüística.

Tot això exigeix grans dosis d'entusiasme, de seny i d'esforç dialogant. Però hem de ser capaços d'aportar-les, per complir dignament la missió que correspon a les generacions actuals, dins la història del nostre poble i de la nostra cultura.